

Turnai Tímea szcenikaigyűjtemény-vezető

a PIM-OSZMI főmunkatársa

A Petőfi Irodalmi Múzeum – Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet történeti osztályán dolgozom főmuzeológusként, a scenikai gyűjtemények vezetőjeként. 1986-tól külső munkatársként, 1990. január 1-től főállású muzeológusként, színháztörténészként. Úgy kerültem az intézménybe, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar, történelem, esztétika szakos tanári és előadói szakán tanultam, ahol irodalomtörténetből és színháztörténetből Kerényi Ferenc, a Színházi Intézet akkori igazgatója volt a tanárom. Ő kért meg több társammal együtt egy hosszú távú kutatásra a készülő színházi lexikon szócikkeihez, valamint a Bajor-villában bemutatott színházi emlékszbák újragondolására, bővítésére és felújítására. Így kerültem kapcsolatba Nádasdy Kálmán rendező, színészpedagógus munkásságával, ezen keresztül egy hatalmas tervezői anyaggal. Ennek a feladatnak lett a következménye, hogy 1990-től Nádasdy Kálmán, Márk Tivadar és Oláh Gusztáv munkásságát, rajzait kezdtem el kutatni és feldolgozni. A scenikai gyűjtemények gyarapítása, kutatása és bemutatása, emlékkiállítások összeállítása lett a munkám.

Másfél-két éven keresztül napi rendszerességgel találkoztunk Márk Tivadar Kossuth-díjas tervezővel, a Magyar Állami Operaház örökös tagjával. Duna-parti otthonában válogattuk a rajzokat,

mesélt színházi történeteket. Ezeknek megkerestem a forrásait, a hozzájuk tartozó fotó-, dokumentációs, terv- és kritikai anyagot. A rajzokat fotóztam, digitalizáltam, ami ajándékozás útján a gyűjteménybe került, azt leírtam. Ezek az adatok most már nemcsak a leltárkönyvekben, hanem egy adatbázisban is megtalálhatók. Az így összegyűjtött anyagból született egy életmű-kiállítás 1992-ben, az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet kiállítóhelyén, a Bajor Gizi Színészmuzeumban. Bajor Gizi egykori villája a mai napig az intézet állandó kiállítóhelye. Nemcsak a kiállítás jött létre, hanem a hozzá kapcsolódó katalógus is, erről számos publikáció született.

Másik meghatározó feladatom a PQ rendezvényeihez kötődik. Az 1967-ben elindult Prágai Quadriennálé tulajdonképpen verseny, kiállítás és bemutatósorozat. Négyévenként ad átfogó képet arról, hogy a színpadi látványtervezés milyen stílusokat képvisel. Így elég hatalmas tervezői rajzanyag, érdekes pályakép, egyéni stílus került a látókörömbé. Az ötlet, hogy a tervezők pályaképét, életútját bemutassuk, valamikor a 90-es évek elején született. Ettől kezdve attól függően, hogy milyen volt az anyag, kiállítás vagy publikáció formájában bemutattuk a nagyközönségnek Krisztina körüli galériánkban, színházakban vagy szakmai lapokban.

Számos kiállítást követően felmerült, hogy egy tudományos ismeretterjesztő igényességű scenikai albumsorozatot adjunk ki. Az intézet

scenikai gyűjteményei, makett-tár, jelmeztár, kellékek, díszlet- és jelmeztervek, scenikai dokumentumok adattára, díszlet-jelmez fotókkal, többezres tételt jelent. Mutassuk be azt a hatalmas anyagot, amelyet a gyűjteménybe sikerült integrálni. Ismertessük a tervezői pályaképeket, egy különleges hivatás munkamódszereit, alkotási folyamatát. A segítőim ebben a munkában a Színháztörténeti Intézetben a kollégáim és az intézet vezetői. Támogató mentorom sokáig Márk Tivadar és Fodor Géza dramaturg volt. Hajdani mestereim szerepét pedig átvette Tordai Hajnal akadémikus, jelmeztervező, aki Márk Tivadart tekinti mesterének. Tordai Hajnal és Ács Piroska művészettörténész, az OSZMI vezetője az ötletgazdája ennek a tervezői életutakat, pályaképeket bemutató könyvsorozatnak.

A *scenikai sorozat* első kötete természetesen Márk Tivadarról szól. A következő kötetek Vágó Nellyről, Nagyajtay Terézről, a „nemzet jelmez- és jellemtervezőjéről”, ahogy Major Tamás nevezte őt, illetve Vogel Ericről, „az élet és a női szépség illusztrátoráról” jelentek meg. Ezt a sorozatot igyekszünk folytatni. →

► A „Szenvedélyek szikrája” kiállítás a Bajor Gizi Múzeumban

→ A „Szenvedélyek szikrája” c. kiállítás néhány jelmeze

→ A scenika sorozat kötetei

→ Más kiadványainkkal is próbálunk betekintést nyújtani a tervekbe és a végleges látványterv megvalósulási folyamatába. Szeretnénk bemutatni mindazt, amit a néző a színpadon lát, a látványt, a jelmezt, a színpadi teret, a díszleteket és a maketteket. Így született meg az előző évben a *Mesélő jelmezek* című kötet, ami egyszerre mutatja be az OSZMI jelmez- és kelléktárának jelentős dokumentumait és a jelmeztervezők kiemelkedő munkáit. Ezt a különleges világot közgyűjteménybe juttatni, leírni és hatalmas illusztrációs anyaggal bemutatni, ez a hivatásom, ez a munkám.

Elmegyek a színházakba, az örökösökhöz, túrok a pincétől a padlásig, hogy begyűjtsek hagyatékokat. Igyekszem a legkülönbözőbb sajtókritikai anyagok, adatbázisok segítségével feldolgozni, leltározni, digitalizálni az új szerzeményeket. Ezután megkeressük azt a megjelenési formát, amelyben a felkutatott anyagok bemutatathatók. Meg kell találni azt a pályázati formát is, amely biztosítja az anyagi háttérrel egy-egy kiállítás vagy könyv létrehozására.

A Jánoskúti Mártáról szóló kötetnek címadó mondata: „Szenvedélyem a hivatásom”, ez legalább annyira igaz rám is, mint Jánoskúti Mártára. Mindig is ezzel akartam foglalkozni, soha egy pillanatig nem tévesztettem szem elől ezt a feladatot. Korábban drámatagozatos voltam, de soha nem a színészet felől szerettem volna megközelíteni egy előadást. Kimondottan a kutatás érdekelt. Már kamaszkoromban is minden időmet múzeumokban és tárlatokon töltöttem, most is ez tölti ki az életem. Boldog vagyok, hogy ezzel foglalkozhatok, és ebben a családom is támogat.

Terveim között szerepel, hogy a díszlettervezőkről egy összefoglaló munka jelenjen meg, gazdag illusztrációs anyaggal. Számos olyan tervező dolgozott/dolgozik ma köztünk, akiknek a munkássága festészeti, képzőművészeti, iparművészeti szempontból is jelentős. A művészek rajzai leválnak az előadásokról, önálló tárlatokon is megmértetnek, díjakat nyernek. Nemzetközi

sikert futnak be a díszletek, nemcsak mint színházi díszletek, hanem kölcsönzik számos más rendezvényhez, például a három tenor koncertjére, pápalátogatásra. Ötlettárként szolgálhatna a kiadvány ahhoz, hogy milyen hosszú sora lehetne még a nemzeti gyűjteményben levő látványtervezők és terveik bemutatásának. Így mutattuk be gyűjteményünk legrégebbi darabjait, a soproni jezsuita díszletkönyv terveit, mely a Corvina kiadónál jelent meg igazgatóm, Ács Piroska szerkesztésében, *Festett egék* címmel.

A következő kötetünk: *A színpadi látvány művészi útjai* címmel, *Mesés díszletek, térteremtők* alcímmel építész, festő-képzőművész térteremtők, játéktér-alkítókra fog szólni. Közben pályázunk, hogy szcenikai sorozatunkban a kétszeres Erkel Ferenc-díjas Forray Gábornak, az Operaház jeles tervezőjének munkásságát és modellkészítő tevékenységét bemutathassuk. Az ő pályaképéből kirajzolható az első skicctől a makettkészítésen, a modell gyártásán, a díszlet kivitelezésén keresztül, hogyan kíséri végig a tervező az előadást a bemutatóig. Sőt azon túl az 500., az 1000. előadást is, illetve az előadás utóéletét, a nemzetközi sikerig. Forray Gábor 2000-ben hunyt el, de tavaly is látványtervei alapján, az ő díszleteiben láthattuk az Operaházban a *Spartacus* című nagy sikerű balettelőadást. 2017-ben tervei alapján készített díszletben fogjuk látni a tánctriptichont a magyar évad és a Bartók-ünnepség keretében.

A Színházi Intézet 1952-ben alakult, azóta is a Krisztina körüli épületben vagyunk, ez az Áldásy-palota, Budapest városkapitányának és családjának lakóvillája volt. A földszinten a történelmi osztályok irodái és gyűjteménye, az emeleten pedig dokumentációs sajtó- és archív anyag, a könyvtár, kiállítóter, a tetőtérben táncarchívum van. A három szintből a szcenikai gyűjtemény a földszint minden szegletét birtokolja. A gyűjteményünk anyagait évente többször, számos helyre kölcsönözzük, időszaki és állandó kiállításokra. Nagyon sok helyen találkozhat gyűjteményünk tárgyaival a közönség.

Az intézmény látogatható és kutatható. Ha szakemberek előadást, látványt, alkotói pályát szeretnének rekonstruálni, annak minden elemét megtalálják. Mindezen anyagok elérhetők az adatbázisunkból is. Például, ha valaki a *Bánk bán*-előadások történetére kíváncsi, akkor számos előadáshoz megtalálja a sajtó- és kritikai anyagokat budapesti, vidéki színházaktól, a prózai bemutatóktól az operai feldolgozásokig. Lehetőség van fénymásolatot kérni, műtárgyakat kölcsönözni, az előadások felvételeit megtekinteni. Azért vagyunk, hogy szolgáltatassuk a tudományos forrásokat, szolgáljuk a kultúrát és a színháztörténetet.

Gyűjteményünk felajánlások, ajándékozások útján gyarapszik, de figyeljük az aukciókat is. Színészhagyatékok, színházi hagyatékok, rendezői hagyatékok, vagy maga a tervező vagy családja, az örökösök javaslata alapján kapunk újabb tárgyakat. Kapcsolatot tartunk a színházakkal, az évad végén vagy egy előadás-sorozat után módunk van rá, hogy egyeztessünk, mit tudunk átvenni megőrzésre, feldolgozásra, kutathatóvá tételre. Így a színházakon, a családokon keresztül, ajándékozás és kismértékben vásárlás során kerülnek az anyagok a gyűjteményünkbe. Hatalmas mértékben gazdagodik anyagunk, ahogy a Színházi Intézet ismertsége és elfogadottsága nő, úgy nő a feldolgozandó műtárgyak mennyisége. Mindenképpen előbb-utóbb szükség lesz bővítésre, látványraktár és korszerűbb adatbázis létrehozására.

A kiadványainkat elsősorban pályázatokon keresztül finanszírozzuk. A Nemzeti Kulturális Alaphoz és a Magyar Művészeti Akadémiához minden alkalommal pályázunk. Például a szcenikai sorozatunkból két-két kötetet támogattak ezen intézmények. Állandóan figyelem a pályázati kiírásokat, igyekszem a fiókomban néhány kéziratos költségtételt tartani, hogy amikor megjelenik egy pályázat, azonnal beadhassuk. Van, amikor már az első alkalommal sikerül elnyerni a szükséges összeget, de van olyan is, amikor évekig várunk.

Minden tárgyunk múzeumi műtárgynak számít, mindegyik látványterv festőművész, képzőművész, látványtervező, építész által alkotott iparművészeti és képzőművészeti igényességgel készült munka. Mint múzeumi műtárgy, ezek javítása vagy állagmegóvása feltétlenül restaurátort igényel. Így az utóbbi időben tervgyűjteményünk legkorábbi darabjait, valamint egy vándorszínházi utazóládát, egy XIX. századi kézzel hímzett madeira napernyőt és jelmezgyűjteményünk legkorábbi darabját, egy XVIII. század elejéről származó fabetétes fűzőt restauráltunk. Mindebből látszik, hogy a muzeológia minden részterülete hatalmas csapatmunka, kurátorok, kutatók, történészek, grafikusok, fotósok, restaurátorok, látványtervezők és mesteremberek közös alkotása.

Lejegyezte
KÁRPÁTI IMRE